

ΣΩΤΗ ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΥ
ΤΟ ΤΕΛΟΣ
ΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ ΣΕ
ΑΓΓΛΙΚΟ ΚΗΠΟ

ΠΕΡΙΠΕΤΕΙΩΔΕΣ ΦΗΓΗΜΑ

ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ
ΣΕ ΑΓΓΛΙΚΟ ΚΗΠΟ

ΣΩΤΗ ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΥ

ΤΟ ΤΕΛΟΣ
ΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ ΣΕ
ΑΓΓΛΙΚΟ ΚΗΠΟ

Ζωή και θάνατος του Λούσιους Πρέσκοτ

ΠΕΡΙΠΕΤΕΙΩΔΕΣ ΑΦΗΓΗΜΑ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΠΑΤΑΚΗ

Θέση υπογραφής δικαιούχου/ων δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας
εφόσον η υπογραφή προβλέπεται από τη σύμβαση.

Το παρόν έργο πνευματικής ιδιοκτησίας προστατεύεται κατά τις διατάξεις της ελληνικής νομοθεσίας (Ν. 2121/1993 όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει σήμερα) και τις διεθνείς συμβάσεις περί πνευματικής ιδιοκτησίας. Απαγορεύεται απολύτως άνευ γραπτής αδείας του εκδότη η κατά οποιονδήποτε τρόπο ή μέσο (ηλεκτρονικό, μηχανικό ή άλλο) αντιγραφή, φωτοανατύπωση και εν γένει αναπαραγωγή, εκμίσθωση ή δανεισμός, μετάφραση, διασκευή, αναμετάδοση στο κοινό σε οποιαδήποτε μορφή και η εν γένει εκμετάλλευση του συνόλου ή μέρους του έργου.

Εκδόσεις Πατάκη – Σύγχρονη Ελληνική Λογοτεχνία

Πεζογραφία – 422

Σώτη Τριανταφύλλου, *Το τέλος του κόσμου σε αγγλικό κήπο*

Υπεύθυνος έκδοσης: Κώστας Γιαννόπουλος

Διορθώσεις: Ιωάννα Ανδρέου

Σελιδοποίηση: Παναγιώτης Βογιατζάκης

Φιλμ, μοντάζ: Μαρία Ποινιού-Ρένεση

Copyright © Σ. Πατάκης ΑΕΕΔΕ (Εκδόσεις Πατάκη)

και Σώτη Τριανταφύλλου, 2017

Πρώτη έκδοση από τις Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα, Νοέμβριος 2017

KET 9972 ΚΕΠ 875/17

ISBN 978-960-16-6377-7

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΠΑΤΑΚΗ

ΠΑΝΑΓΗ ΤΣΑΛΛΑΡΗ (ΠΡΩΗΝ ΠΕΙΡΑΙΩΣ) 38, 104 37 ΑΘΗΝΑ,
ΤΗΛ.: 210.36.50.000, 210.52.05.600, 801.100.2665, ΦΑΞ: 210.36.50.069
ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ: ΕΜΜ. ΜΠΕΝΑΚΗ 16, 106 78 ΑΘΗΝΑ, ΤΗΛ.: 210.38.31.078
ΥΠΟΚΑΤΑΣΤΗΜΑ: ΚΟΡΥΤΣΕΑΣ (ΤΕΡΜΑ ΠΟΝΤΟΥ - ΠΕΡΙΟΧΗ Β' ΚΤΕΟ),
570 09 ΚΑΛΟΧΩΡΙ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ, ΤΗΛ.: 2310.70.63.54, 2310.70.67.15, ΦΑΞ: 2310.70.63.55
Web site: <http://www.patakis.gr> . e-mail: info@patakis.gr, sales@patakis.gr

Στη μνήμη της Σουζάννας

ΒΕΝΕΔΙΚΤΟΣ ΣΙΑΚΟΞ

(με υποσημειώσεις του εκδότη Α.Χ. Σίντνεϋ)

Λέντενχολ, Λονδίνο 1668

Β' έκδοση
(αναθεωρημένη)

1667, ultimus annus confusionis

*Non omnis moriar – Κάτι από μένα θα παραμείνει
ζωντανό*

νώρισα τον Λούσιους Πρέσκοτ το καλοκαίρι του 1629· τότε, δεν μου περνούσε από το μυαλό να γίνω συγγραφέας. Άλλωστε, δεν έγινα· κατάλαβα, από νωρίς, ότι όλοι θέλουμε να γράψουμε περιπετειώδεις ιστορίες βασισμένες στη θλιβερή διαπίστωση της ανθρώπινης μετριότητας. Όσο για τον εμφύλιο πόλεμο, που είναι το σκηνικό αυτού του βιβλίου, πολλοί σύγχρονοί μου αποπειράθηκαν να τον περιγράψουν: ένας απ' αυτούς, ο αξιοσέβαστος σερ Τζορτζ Μακένζι, τον μετέφερε στην Αίγυπτο — και οι βιβλιοκριτικοί τον έκραξαν.

Το μοναδικό βιβλίο που έγραψα είναι αυτό που κρατάτε στα χέρια σας: Το τέλος του κόσμου σε αγγλικό κήπο· υπότιτλος: «Ζωή και θάνατος του Λούσιους Πρέσκοτ». Όπως θα διαπιστώσετε, στη συγγραφή του συμμετέχει, δυστυχώς, και ο εκδότης· είναι πολύ ενοχλητικό, αλλά δεν μπόρεσα να αντιδράσω, ούτε έχει πια σημασία· πεθαίνω. Γράφω αυτές τις αράδες

με μεγάλη δυσκολία: έχω τυφλωθεί. Τυφλοί καταλήγουν σχεδόν όλοι οι γέροι — ιδιαίτερα όσοι ασχολούνται με τη γραφή, με την ανάγνωση και με την επιδιόρθωση ρολογιών. Οι περισσότεροι, όταν τυφλώνονται, γίνονται ζητιάνοι. Εγώ, μετά από χρόνια πόνου, ασχήμεας κι ανημπόριας, τυφλώθηκα από την αρρώστια, όχι από τα γηρατειά — και παρ' όλα αυτά κατάφερα να τελειώσω αυτό το ευσύνοπτο βιβλίο· το μοναδικό μου δημιουργήμα, όπως είπα.

Στην αρχή, το είχα τιτλοφορήσει «Το αλλαξοπαίδι»· είχα δανειστεί την ιδέα από το ομώνυμο θεατρικό έργο του κυρίου Μίντλετον· ύστερα, επειδή το «Αλλαξοπαίδι» δεν αντιστοιχούσε στο περιεχόμενο —το σωστό θα ήταν «Το έκθετο βρέφος», μια υπερβολικά μπανάλ έκφραση που χρησιμοποιείται εξάλλου για τους μπάσταρδους—, σκέφτηκα το «Λούσιους και Σουζάννα». Είχα σκοπό να αφηγηθώ, σε στίχο, σύμφωνα με τη μόδα της εποχής μας,¹ τον έρωτα του Λούσιους για τη

¹ ΣΗΜΕΙΩΣΗ ΤΟΥ ΕΚΔΟΤΗ: Τα έμμετρα ρομάντσα δεν ήταν πια της μόδας το 1667, όταν τυπώθηκε αυτό το βιβλίο. Όσο για το Αλλαξοπαίδι, ήταν μια τραγωδία που έγραψαν μαζί ο Τόμας Μίντλετον και ο Γουίλιαμ Ρόουλυ: τι παράδοξη ιδέα να χωρίσεις μια τραγωδία στα δύο! Εικάζω, αλλά δεν ορκίζομαι, ότι ο Μίντλετον και ο Ρόουλυ ήταν διεστραμμένοι· κίναιδοι και ντιγκιντάγκες, ακριβώς όπως ο βασιλιάς μας την εποχή εκείνη. Ο βασιλιάς δίνει τον τόνο σ' εμάς τους Άγγλους: ο Ιάκωβος ήταν κίναιδος

Σουζάννα Χάρλεϋ. Αλλά εκτός του ότι δεν μου έδγαιναν οι ομοιοκαταληξίες —ντρέπομαι γι' αυτή την αποτυχία: στα έργα του κυρίου Σαίξπηρ μόνο οι υπηρέτες δεν τα καταφέρνουν στις ομοιοκαταληξίες—, αποφάσισα ότι το ζήτημα παραήταν οδυνηρό για μένα ώστε να επικεντρωθώ σ' αυτό. Αν διαβάσετε την ιστορία που ακολουθεί, θα δείτε γιατί· αν δεν τη διαβάσετε, δεν θα δείτε και δεν θα χάσετε τίποτα σπουδαίο.

Επιπλέον, υπήρχε πληθώρα τέτοιων έμμετρων έργων με μια όχι και τόσο ευτυχισμένη ερωτική ιστορία στο κέντρο τους: *Ρωμαίος και Ιουλιέτα*, *Αντώνιος και Κλεοπάτρα*, *Τρωίλος και Χρυσήδα*, *Αστέρω και Σελαντόν* — αναφέρω αυτό το γαλλικό ποιμενικό ρομάντσο επειδή είμαι γαλλομαθής, όπως πολλά παιδιά Βασιλοφρόνων. Δεν θυμάμαι αν ο τίτλος ήταν *Αστέρω και Σελαντόν*· το περιεχόμενο πάντως ήταν *Αστέρω και Σελαντόν*: βοσκός (Σελαντόν) ερωτεύεται βοσκούλα (Αστέρω) με έρωτα αγνό· αλλά γίνεται παρεξήγηση κι ο Σελαντόν πέφτει στο ποτάμι να πνιγεί...

Κατέληξα στον τίτλο *Το τέλος του κόσμου σε αγγλικό κήπο* για να τονίσω τον θάνατο του Λούσιους

και ντιγκιντάγκας· ο Κάρολος ο Πρεσβύτερος, που τον διαδέχτηκε, ήταν δολοπλόκος και βλαξ με περικεφαλαία· αργότερα ο γιος του, όπως θα δείτε στην ιστορία που αφηγείται ο Βενέδικτος Σίλκοξ, ήταν —είναι— μεγάλος βαλχευτής· έτσι, τα τελευταία χρόνια, όλοι στην Αγγλία βαλθήκαμε να ξεφαντώνουμε.

και όχι τον έρωτα· και να υπονοήσω το τέλος μιας αλυσίδας από καταστροφές για τη χώρα μας και για εμάς τους ίδιους. Ούτε προκάλεσα ούτε χάρηκα με τον θάνατο του Λούσιους, όπως νομίζουν μερικοί στο Λονδίνο — αλλά, ενώ έγραφα αυτό το βιβλίο, συνειδητοποίησα ότι πλησίαζε ο δικός μου θάνατος κι ότι, στην πραγματικότητα, είχα αφηγηθεί τη δική μου ιστορία. Κι όμως, όταν άρχισα να γράφω, το βιβλίο δεν ήταν για μένα. Ήταν για τον Λούσιους Πρέσκοτ — ωστόσο δεν κατάφερα να αποφύγω τον εαυτό μου.

Ο εκδότης, βιβλιοδέτης και χαρτοπώλης κύριος Α.Χ. Σίντνεϋ επέμενε να παρουσιάσω τον Λούσιους Πρέσκοτ σαν έναν Άγγλο Δον Κιχώτη — το βιβλίο του Μιγκέλ ντε Θερβάντες ήταν μεγάλη εκδοτική επιτυχία: είχε τυπωθεί το 1612 στο τυπογραφείο του Γουίλλιαμ Στάνσμπυ για λογαριασμό των εκδόσεων Μπλάουντ και Γ. Μπάρρετ· το θυμάμαι στα ράφια των παντοπωλείων (δίπλα σε διάφορα φαγώσιμα και ζωοτροφές) από τότε που ήμουν μικρός. Ο κύριος Σίντνεϋ κακολογούσε τη μετάφραση διότι είχε σκάσει από τη ζήλια του: φρονούσε ότι ο Γ. Μπάρρετ έπρεπε να περιοριστεί στα βιβλία περί Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και Αγίων Τόπων που έβγαζε μέχρι τότε. Ο μεταφραστής του βιβλίου, κάποιος Τόμας Σέλντον, που ισχυριζόταν ότι είχε συναντήσει τον Θερβάντες, είπε: «Το πρωτότυπο δεν είναι πιστό στη μετάφραση», υπερασπιζόμενος την ισπανομάθειά του. Δεν πολυκατάλαβα αυτή τη γριφώδη δήλωση· την παραθέτω μήπως την καταλάβετε εσείς. Εν πάση περιπτώσει, ο κύριος Σίντνεϋ είχε τη φαεινή ιδέα

να βάλω τον εαυτό μου στη θέση του Σάντσο Πάντσα. Κι αυτό διότι εγώ είμαι άκαπνος, ενώ ο Λούσιους Πρέσκοτ πολέμησε στον εμφύλιο μαζί με τους Στρογγυλοκέφαλους. Όταν διαμαρτυρήθηκα ότι δεν υπήρξα ποτέ ακόλουθος κανενός κι ότι δεν είμαι ούτε αναλφάβητος ούτε γαιδουροκαβαλάρης, ο κύριος Σίντνεϊ μου πρότεινε τον ρόλο του Μαυριτανού συγγραφέα Σιντ Χαμέτ Μπενενγκέλι και πρόσθεσε ότι η Σουζάννα θα μπορούσε κάλλιστα να μοιάζει με τη Δουλτσινέα. Παρ' ολίγο να χαλάσει η συνεργασία μας και να σκίσω το συμβόλαιο σε μικρά μικρά κομματάκια: δεν είμαι Μαυριτανός —είμαι βέρος Λονδρέζος (γεννήθηκα και μεγάλωσα στο Κόρνχιλ, στην καρδιά του Λονδίνου)— κι ούτε τρώω μελιτζάνες σαν τον Άραβα του Θερβάντες· σιχαίνομαι τις μελιτζάνες. «Αν θέλετε Άγγλο Δον Κιχώτη, λόρδε μου» είπα στον εκδότη «μπορείτε να ξανατυπώσετε τον Άτυχο ταξιδιώτη του Τόμας Νας, που, απ' ό,τι μαθαίνω, έχει εξαντληθεί από το 1600». Ο κύριος Νας, ως πορνογράφος,² θα είχε γνωρίσει μεγάλη επιτυχία

² ΣΗΜΕΙΩΣΗ ΤΟΥ ΕΚΔΟΤΗ: Ακούστε ποιος μιλάει! Στην πρώτη έκδοση που κυκλοφόρησε όταν ο Βενέδικτος Σίλκοξ ήταν ακόμα ζωντανός, υπήρχαν ατέλειωτες περιγραφές των ερωτικών του συνευρέσεων και των φαντασιώσεων του με τη Σουζάννα και με γυναίκες που τάχα έμοιαζαν με τη Σουζάννα. Αλλά υπήρξαν αντιδράσεις από βιβλιοκριτικούς και κληρικούς· στη δεύτερη έκδοση που διαβάζετε τώρα τις αφαίρεσα. Δεν θέλω μπλεξίματα.

μετά θάνατον: Ο κύριος Σάμιουελ Πιπς, δημόσιος λειτουργός και μέλος της κοσμικής κοινωνίας του Λονδίνου, είπε σε κάποιον —κι αυτός ο κάποιος μου το μετέφερε— πως διάβασε ένα γαλλικό πορνογράφημα (με εικόνες!) και πως ύστερα το έκαψε· οι τζέντλεμαν αναγνώστες τρελαίνονται για πορνογραφήματα.

Ο κύριος Σίντνεϋ δεν επέμεινε, αλλά με ανάγκασε να υπογράψω ένα συμπλήρωμα συμβολαίου —το οποίο ονόμασε, πομπωδώς, «κωδίκελο»— όπου δεχόμουν παρεμβάσεις του εκδότη στο χειρόγραφο. Τελικά, το βιβλίο έχει μερικές δικές μου υποσημειώσεις, που μου φαίνονται απαραίτητες, και, όπως θα παρατηρήσατε ήδη, βρίθκει από τις υποσημειώσεις του κυρίου Σίντνεϋ, που μου φαίνονται εντελώς περιττές και που όχι μόνο διακόπτουν την αφήγηση με προκλητικό τρόπο, αλλά μια δυο φορές με διαψεύδουν κατάμουτρα. Σας συνιστώ να διαβάζετε τις δικές μου σημειώσεις, που εξάλλου είναι λιγοστές, αλλά όχι εκείνες του κυρίου Σίντνεϋ, ο οποίος, όπως πολλοί από τη Συντεχνία των Βιβλιοχαρτοπωλών και Εφημεριδοποιών, θα ήθελε να είναι συγγραφέας, όχι να τυπώνει βιβλία άλλων. Όπως όλοι ξέρουμε, όποιος μπορεί κάνει —γράφει, για παράδειγμα, ένα βιβλίο—, όποιος δεν μπορεί κακογλωσσεύει αυτά που κάνουν οι άλλοι. Η μοναδική τέχνη που κατέχει ο κύριος Σίντνεϋ, εκτός από την τυπογραφία και τη βιβλιοδεσία, είναι η απατηλή τέχνη των υποσημειώσεων. Πάντως —θέλω να είμαι ειλικρινής με τους αναγνώστες, όσο κι αν είναι λιγοστοί—, δυο τρεις μέρες προτού τελειώσει η τυπογραφική εργασία, πήγα στο

τυπογραφείο και έκανα, ύπουλα, κάποιες μικροαλλαγές· αφαίρεσα μερικά σχόλια του κυρίου Σίντνεϋ και πρόσθεσα δικά μου, καθώς και μερικές φράσεις που είχε λογοκρίνει ο εκδότης.³ Κάτι ξέρω από τεχνικές στοιχειοθεσίας· αυτή η γνώση ισοφαρίζει την απώλεια της όρασης· χρόνια δούλευα σε τυπογραφείο στην Οξφόρδη: έφτιαχνα φυλλάδια και σφραγίδες· μια επίπονη εργασία που όλοι λένε ότι σου προκαλεί τρομερό βήχα και δύσπνοια και σε στέλνει στον τάφο πριν την ώρα σου. Όπως είπα, πεθαίνω· σε λίγο καιρό δεν θα με θυμάται κανείς. Αλλά ο θάνατός μου δεν θα οφείλεται στα τυπογραφικά μελάνια και στις αναθυμιάσεις του πιεστηρίου, που έμοιαζε με ξύλινο αλευρόμυλο. Άλλες είναι οι αιτίες.

Το βιβλίο εκδόθηκε επιτέλους το φθινόπωρο του 1667· τώρα που γράφω αυτές τις αράδες ετοιμάζεται η δεύτερη έκδοση, όπου έχω αφαιρέσει κι άλλες υποσημειώσεις του κυρίου Σίντνεϋ, ο οποίος πρέπει να καταλάβει ότι μετά τη μικρή μου επιτυχία θα μπορούσα, αν ήθελα, να αλλάξω εκδότη — να πάω, αίφνης,

³ ΣΗΜΕΙΩΣΗ ΤΟΥ ΕΚΔΟΤΗ: Στην πρώτη έκδοση, ο Βενέδικτος Σίλκοξ αφαίρεσε τη σημείωση όπου τον κατηγορούσα για τον θάνατο του Λούσιους Πρέσκοτ. Σε αυτή την έκδοση, δεδομένου ότι οι μέρες του είναι μετρημένες, στη σημείωση της σελ. 267 γράφω ευθαρσώς ότι ο Βενέδικτος Σίλκοξ ψεύδεται ισχυριζόμενος ότι δεν φταίει για τη σύλληψη και την εκτέλεση του Λούσιους Πρέσκοτ.

στους κυρίους Κουκ και Κρουκ, που εξέδωσαν, με μεγάλη φανφάρα, τον Λεβιάθαν του κυρίου Τόμας Χομπς. Ο κύριος Σίντνεϋ, που ξέρει όλα τα κουτσομπολιά της Συντεχνίας των Βιβλιοχαρτοπωλών, λέει ότι οι Κουκ και Κρουκ πίστευαν ότι θα εξέδιδαν το έργο ενός μεγάλου φιλοσόφου, σοβαρού και σεβάσμιου, αλλά ότι ο κύριος Χομπς απεδείχθη τουλάχιστον εκκεντρικός. Έκανε γυμναστική (σχοινάκι) και τραγουδούσε άριες μέσα στο τυπογραφείο: στεκόταν ανάμεσα σε δυο τραπέζια στοιχειοθεσίας γεμάτα κουτιά με μεταλλικά γράμματα, από τα οποία κρατιόταν σφιχτά και ξελαρυγγιαζόταν. Σε μια περίπτωση, ο κύριος Χομπς είχε ζοριστεί τόσο πολύ και είχε κοκκινίσει στο πρόσωπο, ώστε οι Κουκ και Κρουκ φοβήθηκαν ότι θα μείνει στον τόπο τραγουδώντας. Ωστόσο επέζησε και οι Κουκ και Κρουκ υπέστησαν ξανά και ξανά ρεσιτάλ όπερας στα ιταλικά, τα οποία ωστόσο νόμιζαν ότι ήταν λατινικά. Θαύμαζαν τη λατινομάθεια του κυρίου Χομπς.

Εν πάση περιπτώσει, όπως είπα, *Το τέλος του κόσμου σε αγγλικό κήπο* δεν πήγε άσχημα, αν και δεν είχε την απήχηση του Λεβιάθαν, ούτε το διάβασαν πολιτικοί και διανοούμενοι. Η επιτυχία του ήταν περισσότερο καλλιτεχνική παρά εμπορική: γι' αυτό και, κάθε μέρα που περνάει, τα χρέη μου αυξάνονται· ζω και ξαναζώ τον μύθο της τιμωρίας των Δαναΐδων — ας είναι καταραμένοι οι τοκογλύφοι και τα χαρτόμουτρα που με έκλεψαν στην πενταδάχτυλο! Ελπίζω να πεθάνω από την αρρώστια προτού με βρουν και με στεί-

λουν αγρεργάτη στο νησί Μπαρμπέιντος ή με σουβλί-
σουν — επειδή, για αγρεργάτης, είμαι άχρηστος.

Μόλις κυκλοφόρησε η πρώτη έκδοση του βιβλίου, έμαθα ότι το διάβασε ο κύριος Σάμιουελ Πιπς, που είναι μεγάλος αναγνώστης και όλοι στο Λονδίνο θαυμάζουν τις γνώσεις και το καλό του γούστο.⁴ Ο κύριος Πιπς είπε πριν από λίγες μέρες στην ταβέρνα «Το Δελφίνι» ότι δυσκολεύεται να γράφει το ημερολόγιό του —μολονότι το κρατά κρυφό από τη γυναίκα του, το έχει κάνει δούκινο στις παρέες και στα θέατρα— επειδή χάνει σιγά σιγά την όρασή του· μα καλά, όλοι στο Λονδίνο τυφλώνόμαστε; Μήπως φταίει το βρόμικο νερό; Μήπως φταίει η κάπνα από τα εργοστάσια της σαπωνοποιίας; Ή ο μαύρος αφρός από τις μηχανοκίνητες που ρέει στα χαντάκια; Μήπως φταίει η μπίρα; Ο κύριος Πιπς πρόσθεσε ότι μπορεί ωστόσο να διαβάξει τοποθετώντας δυο μεγεθυντικούς φακούς στην άκρη της μύτης του. Μου συνέστησε να πάω σ' έναν οπτικό, γείτονα του πεθερού του, να μου φτιάξει γυαλιά.

⁴ ΣΗΜΕΙΩΣΗ ΤΟΥ ΕΚΔΟΤΗ: Εδώ θα καγχάσω· δεν κά-
νουμε καλή αρχή. Ε, όχι και το καλό του γούστο! Ο κύ-
ριος Πιπς έβαλε τον ζωγράφο που φιλοτεχνούσε το πορ-
τρέτο της γυναίκας του —ο άνθρωπος είδε κι έπαθε να
ζωγραφίσει κολακευτικά τη μεγάλη μύτη της εν λόγω
κυρίας— να του επιχρυσώσει το τζάκι και τις κορνίζες στο
σαλόνι.

Δεν θέλω να κακολογήσω τον κύριο Πιπς, που είναι επιφανές μέλος της λονδρέζικης κοινωνίας, αλλά τα προβλήματα με τα μάτια του δεν τον εμποδίζουν να κάνει τα τσιλημπουρδίσματά του — τα ξέρουν όλοι στο Λονδίνο· ακόμα και η γυναίκα του, η κυρία Ελίζαμπεθ, που ο κύριος Πιπς την καμαρώνει για την ομορφιά της και για το ταλέντο της στη φλογέρα. Για να μην πλατειάζω, η ουσία είναι πως έμαθα, από έγκυρη πηγή, από τον Πασχάλη Ρόζα που έχει —είχε— το καφενείο δίπλα στην εκκλησία του Αγίου Μιχαήλ στο Κόρνχιλ, ότι ο κύριος Πιπς διάβασε το βιβλίο μου από τότε που ήταν χειρόγραφο⁵ κι ότι το βρήκε, είπε, «ψυχαγωγικό»· άρα, συμπεραίνω ότι του άρεσε. Ύστερα, ο κύριος Πιπς πρόσθεσε κάτι που με πείραξε: ο Λούσιους, είπε, του θύμιζε τον Χρυσό όνο, ένα ρωμαϊκό αφήγημα. Μα, επιτέλους, τι δουλειά έχουν οι γάιδαροι στην όλη υπόθεση; Εξάλλου ο Λούσιους (Λούκιος στον Απουλήσιο) είναι νεαρός αριστοκράτης που ασχολείται με τη

⁵ ΣΗΜΕΙΩΣΗ ΤΟΥ ΕΚΔΟΤΗ: Έδωσα εμπιστευτικά στον κύριο Πιπς μερικές σελίδες του χειρογράφου να μου πει αν άξιζε να εκδοθεί. Πώς να εμπιστευτεί κανείς έναν πρωτοεμφανιζόμενο συγγραφέα που τα 'χει τα χρονάκια του και που η όψη του δείχνει ότι κινδυνεύει να γίνει πρωτοεξαφανιζόμενος; Ο κύριος Πιπς διάβασε τις σελίδες, μου είπε «έτσι κι έτσι» κι ύστερα πήγε στην ταβέρνα κι έλεγε διάφορα σιδουλικά περί του Βενέδικτου Σίλκοξ και περί του εν εξελίξει βιβλίου του.

μαγεία και ζει τη μια ερωτική περιπέτεια μετά την άλλη· ο δικός μου Λούσιους είναι αληθινό πρόσωπο: για μαγεία κατηγορήθηκε η μητέρα του —εκείνος δεν είχε καμία σχέση—, κι όσο για τις ερωτικές περιπέτειες, εγώ ζούσα τη μία μετά την άλλη, όχι ο Λούσιους. Πάντως το είπε σίγουρα ο κύριος Πιπς· πολλοί στο Λονδίνο λένε πως είναι εξυπνάκιας και ξερόλας.⁶ Ο Πασχάλης δεν το 'βγαλε από το μυαλό του· δεν σκαμπάζει από γράμματα.

Ποιος ήταν λοιπόν ο Λούσιους Πρέσκοτ; Θα δείτε παρακάτω. Και γιατί θέλησα να αφηγηθώ την ιστορία του κι όχι μια άλλη ιστορία; Ο κόσμος είναι γεμάτος ιστορίες. Οι περισσότερες είναι βαρετές, ενώ άλλες είναι τόσο παράξενες, που κανείς δεν τις πιστεύει· ιδιαίτερα όταν τις αφηγείται ένας συγγραφέας. Η ζωή είναι πιο παράξενη από τα βιβλία και παρ' όλα αυτά στα βιβλία όλα πρέπει να έχουν λογική· σχέση αιτίας κι αποτελέσματος· αληθοφάνεια — ενώ στη ζωή δεν έχουν. Όσο για το ποιος είμαι εγώ και για το ποιος υπήρξα, διαβάστε, προς το παρόν, αυτό το σύντομο

⁶ ΣΗΜΕΙΩΣΗ ΤΟΥ ΕΚΔΟΤΗ: Εδώ αφαίρεσα μια παράγραφο όπου ο Βενέδικτος Σίλκοξ καταφερόταν ακόμα δριμύτερα εναντίον του κυρίου Πιπς, μολονότι τον ευγνωμονούσε για την ενθάρρυνση. Τι είπε ο άνθρωπος; Είπε ότι ο Λούσιους του θύμιζε τον Χρυσό όνο. Δεν τον είπε γάιδαρο. Δεν θέλω να τα χαλάσω με τον κύριο Πιπς· προσπαθώ να τον πείσω να βγάλει βιβλίο σ' εμένα.

curriculum vitae. Αν και, όπως είπα, ξεκινώντας τη συγγραφή δεν είχα την πρόθεση να μιλήσω για μένα, θα μάθετε περισσότερα στις σελίδες που ακολουθούν. Αν καταφέρω να τις γράψω κι αν σας ενδιαφέρει δηλαδή.

Curriculum vitae

ε λένε Βενέδικτο Σίλκοξ. Γεννήθηκα, όπως είπα, στο Κόρνχιλ —μια γειτονιά που βρομάει βραστό λάχανο— το 1619. Ο πατέρας μου ήταν κεραμοποιός· έφτιαχνε σκεύη για τους δούκες του Νόρφολκ —χρειάζονταν πολλά σκεύη· στα γλέντια και στους καβγάδες έσπαγαν κανάτες και γαβάθες ο ένας στο κεφάλι του άλλου. Νομίζω ότι τα περισσότερα τα έσπαγαν οι γυναίκες: οι γυναίκες, επειδή υστερούν σε μυϊκή δύναμη, σπάνε πράγματα.

Η μητέρα μου καταγόταν από οικογένεια μικρογαιοκτημόνων του Μπρίστολ: το 1607, ένα παλιρροϊκό κύμα κατέστρεψε την περιουσία τους και ήρθαν στο Λονδίνο για να βρουν την τύχη τους. Είχα πέντε αδέρφια· κανένα απ' αυτά δεν παίζει ρόλο στην ιστορία· από τότε που ήμουν δέκα χρονών και γνώρισα τον Λούσιους Πρέσκοτ —είχα πάει με τη μητέρα μου στο ραφείο του πατριού του, του κυρίου Μπάξτερ, για να ράψουμε φορεσιές— ο Λούσιους έγινε σαν αδερφός μου·

ήμασταν αχώριστοι και, παρότι διαφέραμε ελάχιστα, αυτό το ελάχιστο μας έκανε αντίθετους. Πέρασαμε μαζί το τέλος της παιδικής μας ηλικίας· ένα αργό τέλος σαν τον θάνατο που με περιμένει τώρα. Ήμασταν συμμαθητές: στις αρχές της δεκαετίας του 1630, ο θετός πατέρας του Λούσιους μας ανάγκασε να πάρουμε μαθήματα λατινικών, που θα μας κρατούσαν, είπε, μακριά από τις κακές συναναστροφές. Η μητέρα μου συγκατένευσε, αν και ήμουν ήδη φορτωμένος με ένα σωρό μαθήματα: γαλλικά, κατήχηση και λειτουργική, μουσική, σχέδιο, ιστορία, αριθμητική και ρητορική. Όλες αυτές οι γνώσεις μού χρησίμεψαν· ιδιαίτερα τα λατινικά· διάβασα δυο φορές την *Ποιητική τέχνη* του Οράτιου και μέχρι πρότινος είχα αυτό το βιβλιαράκι δίπλα μου, στο κρεβάτι, κοντά στο καντηλέρι. Αργότερα, έγινα δεκτός στην Οξφόρδη – πτυχίο όμως δεν πήρα. Αγαπούσα το διάβασμα και τη μυρωδιά των βιβλίων· αλλά δεν τέλειωσα την πτυχιακή εργασία «Περί εσχατολογικής θεολογίας του Ευαγγελιστού Ιωάννου». Αν είχα την υγεία μου και την όρασή μου, θα την τελείωνα: στα χρόνια που ακολούθησαν είδα με τα μάτια μου την «Αποκάλυψη»· τη Συντέλεια του Κόσμου. Ίσως μάλιστα έγραφα, μετά από τούτο εδώ το βιβλιαράκι, έναν πολυσέλιδο τόμο για την αγάπη των βιβλίων: αγάπησα τα βιβλία περισσότερο από τους ανθρώπους.

Όσπου να φύγω για την Οξφόρδη, ο χρόνος έμοιαζε μετέωρος: με τον Λούσιους δεν ήμασταν πια αγόρια, αλλά δεν είχαμε γίνει ακόμα άντρες. Ύστερα, εκείνος

πήγε στον πόλεμο κι εγώ έγινα ταβερνόδιος· πότης, χαρτοπαίχτης και στοιχηματζής· έγραψα στα παλιά μου τα παπούτσια το ιδεώδες του εντίμου ανδρός που μας δίδασκαν στην Οξφόρδη. Ο Λούσιους κι εγώ μπήκαμε στον ανδρικό κόσμο, στην ανδρική αδελφότητα, από διαφορετικές πόρτες. Και παρότι στο τέλος εκείνος πέθανε δυο φορές, δεν ξέρω ποιος από τους δυο μας ήταν ο πιο άτυχος.

Ήθελα να διηγηθώ την ιστορία αρχίζοντας από το έτος 1649, που ήταν σημαδιακό για τον Λούσιους και για τη χώρα μας – να μιμηθώ τον κύριο Σαίξπηρ στον Άμλετ και τον Έλληνα ποιητή Όμηρο, που στην *Οδύσσεια* μαθαίνουμε για το ταξίδι του Οδυσσέα από τη στιγμή που είναι αιχμάλωτος στο νησί της Καλυψώς. Όμως άλλαξα γνώμη: σήμερα όλοι γράφουν ξεκινώντας από την αρχή· η αφήγηση *in media res* είναι ντεμοντέ.

1620 (ή 1621)

*Μια γέννηση, ένας απαγχονισμός κι ένα καλάθι για
βατόμουρα*

Λούσιους Πρέσκοτ ήρθε στον κόσμο από μια πράξη επιείκειας. Όλα άρχισαν το 1620, όταν η μάνα του, που άρμεγε αγελάδες σ' ένα αγρόκτημα στο Δυτικό Γιόρκσαϊρ, παντρεύτηκε τον ωρολογοποιό Τζον Πρέσκοτ. Ο Πρέσκοτ, που δεν ήξερε τίποτα από τον κόσμο κι απέφευγε τους μπελάδες, ισχυρίστηκε αργότερα ότι η κοπέλα, ονόματι Κίττυ Φλάουερς, είχε υπερβολικά αιματώδη ιδιοσυγκρασία κι ότι τον τύλιξε με μάγια — τόνισε μάλιστα ότι ο ίδιος, πολύ νέος και άπραγος, είχε επισκεφτεί τη φάρμα για ν' αγοράσει φρέσκο γάλα, όχι για να βρει νύφη. Δεν ήταν η μαρτυρία του Πρέσκοτ που οδήγησε στον απαγχονισμό της Κίττυ: η Κίττυ κατηγορήθηκε για συμπαιγνία με τον Διάβολο· για αλλόκοτες τελετές στο σεληνόφωτο και τη νύχτα του θερινού ηλιοστασίου· για παρασκευή γιατρικών από σκουλήκια και φρυνοειδή των βάλτων. Πράγματι, έφτιαχνε γιατρικά, αλλά όχι από βατράχια· μάλλον κάτι σκάρωνε με ινδικό όπιο

και μοσχολέμονο. Δεν είχε βλάβει κανέναν ούτε με τα γιατρικά, ούτε με τ' ότι πίστευε στους καλικάντζαρους. Οι ίδιοι οι καλικάντζαροι ίσως έκαναν πού και πού καμιά ζημιά: στα δασωμένα λαγκάδια του αγγλικού βορρά οι χωρικοί έλεγαν ότι δεν πρέπει ποτέ να τους κατονομάζεις, γιατί γίνονταν άτακτοι και σκανδαλίηδες — στα έλη του Γιόρκσαϊρ περιφέρονταν κακόβουλα πνεύματα.

Μόλις η Κίττυ παντρεύτηκε τον Τζον Πρέσκοτ, στο αγρόκτημα άρχισαν να χάνονται ζώα και αντικείμενα: δυο μοσχάρια, ένας κάδος για γάλα, τσάπες, αξίνες, παχινιά και τσουβάλια με σανό — ο κτηματίας απέδωσε τα παράξενα γεγονότα στα ξωτικά που ενεργούσαν με εντολές της Κίττυ. Στη συνέχεια, οι κυνηγοί μαγισσών που σάρωναν την Αγγλία για να την καθαρίσουν από τα πλάσματα του Διαβόλου ανακάλυψαν και συνδύασαν κι άλλα στοιχεία: κανείς σ' ολόκληρο το Δυτικό Γιόρκσαϊρ δεν θυμόταν την Κίττυ στην κυριακάτικη λειτουργία· αντιθέτως, δυο χωρικοί είπαν ότι την είχε πάρει το μάτι τους να χοροπηδάει «σαν δαιμονισμένη» πάνω από τις φωτιές στη γιορτή του Αϊ-Γιαννιού· τα μαλλιά της, συνέχισαν οι χωρικοί, ήταν μονίμως ξεχτένιστα «σαν οχιές»· στον ώμο της, που ήταν συχνά ανάρμοστα γυμνός, είχε μια κηλίδα, το σημάδι του Διαβόλου. Και, προπάντων, το κάτουρό της ήταν γαλάζιο: το είχαν δει οι γυναίκες του χωριού που έπλεναν τα ρούχα στο ρυάκι. Τέλος, ένας βαφέας από το Λίνκολν που είχε έρθει στο χωριό για να πουλήσει πράσινα υφάσματα κατέθεσε πως, μια

φορά, άκουσε την Κίττυ να στριγκλίζει σαν στρίγκλα στην πανσέληνο.

Όταν οι κυνηγοί μαγισσών την έπιασαν και την κατηγόρησαν για αδελφοσύνη με τον Σατανά, η Κίττυ ήταν εννέα μηνών έγκυος, αν και η ίδια ισχυριζόταν ότι ήταν δέκα. Είχε στρογγυλή κοιλιά — ένδειξη ότι το μωρό θα ήταν κορίτσι. Αλλά επειδή, είτε ήταν κορίτσι είτε, στην απίθανη περίπτωση, ήταν αγόρι, δεν έφταιγε σε τίποτα, ο δήμιος της έδωσε διορία είκοσι τέσσερις ώρες· η Κίττυ έβαλε τα δυνατά της να γεννήσει και τα κατάφερε, πράγμα που οι χωρικοί απέδωσαν στη συνεργασία της με τον Οξαποδώ. Όσο για τον Τζον Πρέσκοτ, κλείστηκε στο ωρολογοποιείο (εκείνη την εποχή ξενυχτούσε προσπαθώντας να κατασκευάσει ένα ρολόι τοίχου ακολουθώντας τις οδηγίες ενός Ολλανδού εφευρέτη) και δεν βγήκε παρά μόνον όταν έμαθε ότι το άψυχο σώμα της γυναίκας του κρεμόταν από την αγκώνη στην πλατεία του χωριού. Κι επειδή δεν ήθελε να σπιλώσει το καλό του όνομα, αρνήθηκε να θάψει την Κίττυ· το πτώμα παρέλαβε, περιχαρής, ένας ανατόμος που ερευνούσε τα μυστήρια της ουροδόχου κύστεως. «Ευτυχώς» αναφώνησε εύθυμα «που δεν καίνε πια τις μάγισσες και μπορούμε να κάνουμε τη δουλειά μας».

Προσδοκούσε να βρει ίχνη γαλάζιου κάτουρου και να τα μελετήσει.

Οι γυναίκες στο αγρόκτημα κράτησαν λίγες μέρες το μωρό και το τάιζαν αγελαδινό γάλα, ώσπου το παρέλαβε ο Τζον Πρέσκοτ, το έριξε στο καλάθι όπου η

Κίττυ έβαζε τα βατόμουρα και έχωσε δίπλα του ένα κομμάτι ξύλο όπου σκάλισε με τον σουγιά του Λούσιους Πρέσκοτ, υιός Αικατερίνης Φλάουερς εκ Αηνης, Γιόρκ-σαϊρ. Το όνομα Λούσιους του ήρθε στο μυαλό τυχαία, ή σχεδόν τυχαία: θα μπορούσε να είναι οποιοδήποτε άλλο όνομα που να εκφράζει ένα μεγάλο, φωτεινό πρόσωπο.¹ Ύστερα άφησε το καλάθι, που ήταν τόπους τόπους λερωμένο από τα μούρα, στα σκαλοπάτια της εκκλησίας, με την ελπίδα ότι είτε ο Λούσιους θα πέθαινε από το κύο και την πείνα, είτε ο εφημέριος θα εξασφάλιζε για το έκθετο μωρό στέγη και τροφή. Αφού εγκατέλειψε τον Λούσιους, ο Τζον Πρέσκοτ έπλυνε τα χέρια του και ξανακλείστηκε στο ωρολογοποιείο του. Εκείνη την εποχή οι ωρολογοποιοί ετοιμάζονταν να φτιάξουν συντεχνία· μέλη της θα ήταν οι καλύτεροι — ο Πρέσκοτ δεν είχε χρόνο για χάσιμο.

Τον Λούσιους δεν τον βρήκε ο εφημέριος στα σκαλοπάτια της εκκλησίας, αλλά ένας ράφτης, πελάτης του βαφέα από το Λίνκολν που κατηγορήσε την Κίτ-

¹ ΣΗΜΕΙΩΣΗ ΤΟΥ ΕΚΔΟΤΗ: Όταν ο κύριος Σάμιουελ Πιπς διάβασε το χειρόγραφο, παρατήρησε ότι ο Λούσιους Πρέσκοτ είχε το ίδιο όνομα με τον ήρωα του Χρυσού όνου του Απουλήιου, το οποίο προέρχεται από τη λατινική λέξη *lux*, που σημαίνει φως. Αμφιβάλλω πάντως ότι ο Τζον Πρέσκοτ είχε ιδέα από λατινικά. Οι συγγραφείς, ακόμα και οι μικροί όπως ο Βενέδικτος Σίλκοξ, προσπαθούν να βρουν νόημα και να βάλουν τάξη στον τυχαίο κόσμο.

τυ για στριγκλίσματα. Ο άνθρωπος φορούσε κωνικό καπέλο από δέρμα κάστορα κι ερχόταν από το Λονδίνο: το όνομά του ήταν Ναθαναήλ Μπάξτερ· είχε μάθει την τέχνη της ραπτικής στο ίδιο ραφείο με τον Τζον Πιπς, τον πατέρα του κυρίου Σάμιουελ Πιπς, που αργότερα, πολύ αργότερα, όπως είπα έγινε γνωστός δημόσιος υπάλληλος και μέλος της κοσμικής κοινωνίας του Λονδίνου.

Από τον Μπάξτερ ο Λούσιους έμαθε την ιστορία των Πρέσκοτ και πώς ήρθε στον κόσμο από μια πράξη επιείκειας. Ο Μπάξτερ ήταν μέλος της Εκκλησίας των Πουριτανών· εργατικός και νοικοκύρης, αυστηρός και προκομμένος, ισχυριζόταν ότι μπορούσε να ράψει κομψό κοστούμι από τα άρμενα των ιστιοφόρων. Μια μέρα την εβδομάδα έκανε νηστεία· εκείνη την ημέρα, το άδειο του στομάχι τον έκανε νευρικό και οξύθυμο. Όταν είδε τον Λούσιους ανάμεσα σε σκουροκόκκινους λεκέδες δεν ήταν μέρα νηστείας — νόμισε πως το παιδί αιμορραγούσε· και η σκληρή καρδιά του έλιωσε. Αργότερα, σκλήρυνε πάλι.

Έτσι ξεκίνησε η ζωή του Λούσιους Πρέσκοτ, ενός έκθετου που στάθηκε τυχερό: ήταν ανθεκτικός στο κρύο, στην πείνα και στη σκληροκαρδιά· κι είχε ένα στρογγυλό πρόσωπο που θύμιζε χειμωνιάτικη πανσέληνο, εκείνη που οι ξωμάχοι ονομάζουν λυκοφέγγαρο.

Μόλις ο Ναθαναήλ Μπάξτερ αποφάσισε, από χριστιανικό καθήκον, να κρατήσει το βρέφος, έψαξε τροφό, αλλά δεν έβρισκε καμιά που να του κάνει — επί κάμποσες εβδομάδες τάιζε και έπλενε τον Λούσιους

μουρμουρίζοντας προσευχές και κατάρες μαζί· και ζητώντας συγχώρεση από τον Κύριο για τις εθελόκακες σκέψεις του. Όσπου ο Κύριος άκουσε τις προσευχές του και του έστειλε μια κοπέλα που έπλενε ασπρόρουχα· την έλεγαν Αλθέα Λόκγουντ. Η δεσποινίς Λόκγουντ χτύπησε την πόρτα του ραφτάδικου στην οδό Πούντινγκ ζητώντας δουλειά· ήταν ασπρόρουχού, του είπε, εντελώς μόνη στο Λονδίνο.

«Έχω ανάγκη από βάγια» είπε ο Μπάξτερ, αποφεύγοντας τη λέξη τροφός, που συνεπαγόταν θηλασμό.

Η δεσποινίς Λόκγουντ δεν φάνηκε να αντιλαμβάνεται την αμηχανία του και απάντησε πως όχι, δεν ήταν τροφός, δεν είχε γίνει μητέρα, αλλά αγαπούσε τα παιδιά κι ήξερε να μαγειρεύει φαγητά και γλυκά. «Ξέρω» είπε «να φτιάχνω ακόμα και σπιτάκια από τζιτζιρόψωμο».

Ο Μπάξτερ αδιαφορούσε για το παιγινώδες γλύκισμα· ήθελε να μάθει αν η ευειδής κοπέλα ήξερε να πλένει στη σκάφη και στη γούρνα.

«Είμαι ασπρόρουχού» τόνισε η δεσποινίς Λόκγουντ. «Πλύστρα!» Και για να τον πείσει έκανε με τα χέρια της τις κινήσεις του πλυσίματος.

«Λαμπρά» είπε ο Μπάξτερ.

«Επίσης» πρόσθεσε η δεσποινίς Λόκγουντ «ξέρω να διαβάζω και να γράφω· έχω πάει και στο θέατρο: είδα τη Δωδεκάτη νύχτα, καθώς κι ένα άλλο έργο μ' έναν διάβολο που φορούσε κοκκινόμαυρη στολή· δεν θυμάμαι τον τίτλο».

Υποθέτω ότι η δεσποινίς Λόκγουντ είδε τον Δόκτο-

ρα Φάουστους του Κρίστοφερ Μάρλοου κι ότι κοκκινόμαυρο μανδύα —όχι στολή!— φορούσε ο Μεφιστοφελής. Ο Μπάξτερ όμως δεν ήξερε από θεατρικά έργα· φρονούσε ότι το θέατρο ήταν διασκέδαση για αμαρτωλούς. Αλλά όταν, προς επίρρωση της εμπειρίας της στο κοινό του κυρίου Σαίξπηρ, η δεσποινίς Λόκγουντ τού είπε ότι της θύμιζε τον Μαλβόλιο, εκείνος εντυπωσιάστηκε —θεώρησε την εμφάνισή της θεϊκή παρέμβαση— και την πήρε στη δούλεψή του. Η δεσποινίς Λόκγουντ εγκαταστάθηκε στο σπίτι του στον βάλτο του Λάμπεθ, στο Νότιο Λονδίνο, μαζί μ' έναν τεράστιο μπόγο καλοπλυμένα ρούχα. Την ίδια μέρα ο Μπάξτερ την ερωτεύτηκε· για κάμποσο καιρό, για χρόνια, προσπαθούσε να συνδυάσει τη θρησκευτική του αυστηρότητα με το ερωτικό πάθος.

Αυτά, όπως είπα, συνέβησαν το 1620 ή το 1621: βασιλιάς ήταν ακόμα ο πρώτος της δυναστείας των Στιούαρτ, ο Ιάκωβος, που είχε το μυαλό του στη δαιμονολογία —έγραψε τρίτομο βιβλίο επί του θέματος—², όχι στη διοίκηση. Το Κοινοβούλιο ψευτολειτουργούσε· οι φόροι αυξάνονταν ανεξέλεγκτα· και μολονότι οι

² ΣΗΜΕΙΩΣΗ ΤΟΥ ΕΚΔΟΤΗ: Το σύγγραμμα, υπό μορφή διαλόγων σωκρατικού τύπου, εξέδωσε στο Εδιμβούργο ο Ρόμπερτ Βάλντε-γκράουε, που έχει το αξίωμα του «βασίλικού τυπογράφου». Καταλαβαίνω το να είσαι αρτοποιός της βασιλικής αυλής, πεταλωτής της βασιλικής αυλής, κηπουρός· αλλά όχι τυπογράφος.

Πουριτανοί κέρδιζαν έδαφος στην Αγγλία, μια καρδιά από δαύτους είχε φύγει για τον Νέο Κόσμο μαζί με προμήθειες — παστά ψάρια, φασόλια και μουστάρδα. Από προσκυνητές που επέστρεψαν στην Αγγλία μάθαμε ότι οι Ινδιάνοι βρήκαν νόστιμα όλα μας τα τρόφιμα εκτός από τη μουστάρδα, που την έφτυσαν αηδιασμένοι. Οι έποικοι προσεβλήθησαν και κράτησαν μούτρα: «Μα να φτύσουν τη μουστάρδα μας οι άγριοι...».

Νομίζω πως το καράβι που μετέφερε τους Πουριτανούς ήταν ένα ολλανδικό Φλούιτ και είχε το όνομα Μπουρμπουτζελιά· παράξενο όνομα για ιστιοφόρο. Δεν παίρνω όρκο γι' αυτό που θα πω, αλλά άκουσα ότι το κατástρωμα στην Μπουρμπουτζελιά μοιράζονταν ιεραπόστολοι, εταίρες κι απατεώνες. Στις εξήντα πέντε μέρες του ταξιδιού τούς ένωνε στην αρχή η ναυτία και στο τέλος το σκορβούτο.